

Skilful and various use of proverbs and sayings is one of idiostyle's indications of Sydir Vorobkevych's artistic language. Proverbs and sayings in the language of writer's works summarize centuries-old observations, life experience of people among which he grew and lived, express his mentality and originality. They give national colouring and emotional inspiration to the language of artist's works by its expressiveness and vividness, with deep content reproducing mental and speech creation of Bukovinian people. Idiomatic fund of writer's works appears as a system of ages elaborated linguistic constructions which are inalienable part of daily communication of Bukovinians of the second half of 19th century, it represents their psychical, intellectual, ideological, religious, aesthetic features of thinking.

Key words: *S. Vorobkevych, idiostyle, idiom, proverbs and sayings.*

Отримано: 24.02.2015 р.

УДК 811.161.2'373.611

Шевчук З.С.

СЛОВОТВІРНИЙ МІКРОКОМПОНЕНТ ЯК ЗАСІБ ПОРТРЕТНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЖІНКИ

Думка про те, що мова потребує антропоцентричного підходу до її вивчення, при якому людська особистість стає основою визначення предмета, завдань, методів, ціннісних орієнтацій сучасної науки, є однією з визначальних рис сучасного мовознавства [3, 3]. Загальна тенденція гуманізації наукового знання сприяла усвідомленню лінгвістами того, що аналіз мовних явищ та фактів не може бути об'єктивним, якщо не вийти за межі мови, якщо не звернутись до її творця і носія – людини (І. Бодуен де Куртене, В. фон Гумбольдт, О. Потебня, Е. Бенвеніст, Р. Будагов, Ю. Караулов, Н. Арутюнова, В. Постовалова).

Дослідження присутності людини у мові, розгляд категорії суб'єкта є, як правило, предметом вивчення різних напрямків сучасного мовознавства. Серед низки праць антропологічної парадигми лінгвоперсонологічні дослідження претендують на одне із центральних місць, а базові терміни «мовна особистість», «мовна свідомість», «мовний портрет» є складниками найбільш поширеного на сьогодні проблемного поля лінгвістики: співіснування понять в ієрархії «людина-мова».

Портрет [франц. *portrait*] – у лінгвістичному творі зображення зовнішнього вигляду людини, що є одним із засобів типізації образу [1, 367-368]. Він є центральним елементом усієї зображальної системи художніх образів, який розглядають у сучасній лінгвістиці при дослідженні художнього тексту через детальний аналіз лінгвістичних засобів та у зв'язку з теорією мовної комунікації (А. Бевзенко, Н. Бойко, М. Братусь, Л. Голоюх, Ю. Карпенко та ін.).

Великої уваги заслуговує словотвірний аспект у портретній характеристиці. Загалом кожна лексема, яка існує в мові, має своїх попередників, а саме: безпосередній попередник – це слово, від якого вона утворюється, опосередкований попередник – це слово, за зразком до якого вона утворюється [12, 163]. Отже, словотворення зароджується одночасно зі словами, базується на них і є засобом їх формування, тому відіграє чи не найважливішу роль при аналізі конкретної номінації на позначення того чи того явища, поняття, предмета, характеристики.

Деякі аспекти опису портретної характеристики жінки через засоби словотвору віддзеркалені у працях А. Нестеренко, О. Ситенко (аналізують демінутивні як один із засобів вираження емотивної оцінки у процесі формування мовної особистості жінки), Н. Грицик (частково описує функції і значення дієслівних префіксів у системі префіксального та префіксально-суфіксального словотвору для вербалізації деяких жіночих рис), О. Васильєва (характеризує загалом словотворчі засоби експресивності, зокрема іменників жіночого роду). Проте у них не сконцентровано увагу на ролі основних параметрів (соціальному, віковому, родинному та ін.); різних словотвірних компонентах як засобах емоційно-експресивного забарвлення при характеристиці жіночого портрета.

У корпусі морфемних засобів для портретної характеристики жінки найпродуктивнішими є афікси. Тому метою нашого дослідження є аналіз основних словотвірних мікрокомпонентів (суфіксів та префіксів) як засобів портретної характеристики жінки в сучасній жіночій прозі.

Для характеристики портретних рис жінки словотвірну продуктивність суфіксів спостерігаємо у вживанні іменників. Так, в аналізованих творах іменники на позначення зовнішності жінки є найбільш виразними носіями оцінного значення. Словотвірні типи із демінутивними суфіксами (-к-, -ок-) характеризуються найбільшою частотою вживання і передаються лексемами-соматизмами: «Срібні й руді голівки курсанток і охайні маківки чоловіків крутилися під нашими очима» [6, 63]; «Придивившись, Віорелія вздріла на лавочці під розлогим кущем ямину довгі засмагли жіночі

ніжки у білих модельних босоніжках» [11, 108]; «...а та, друга... ніби з якимось прихованим ви-кликом, хоч вже ноги, тонкі та довгі, тримала прикупі і личко робила привітно-прохальним...» [11, 111]. Такі словотвірні типи із суфіксами -к-, -ок- надають поняттям значення зменшення, яке подекуди інтенсифікується вживанням демінутивних компонентів у прикметниках, напр.: «Жоржетта ніби знехотя вимкнула двигун, що качав воду з колодязя, скрутила шланг, сховала його за кущем ямину, стримано попросилась і пішла до хвіртки, виклично вихиляючи дрібненьким задком, настромленим на дві очеретини ніг» [11, 117]. Загалом зазначені іменникові суфікси виконують зменшено-пестливу функцію і є носіями позитивної оцінки при описі частин тіла жінки.

При характеристичі вестіальної лексики у портретному описі жінки виокремлюємо суфікси, пов'язані з уявленням про кількісні відношення, тобто дається вказівка на розмір певного предмета. Напр.: «До зупинки йде елегантна жінка – все в ній підібрано «до тону»: біла куртка, рожевий шалик, рожева помада на вустах і – прекрасна, «вранішня» посмішка» [7, 127].

Суфіксальні іменники, що характеризують суб'єкт стану за різними параметрами, дослідники об'єднують у п'ять тематичних груп: 1) назви осіб за внутрішніми та зовнішніми ознаками; 2) назви носіїв суспільно-політичних, філософських, релігійних та інших ідей; 3) назви осіб за етнічною та національною належністю; 4) назви осіб за територіальною ознакою (місцем проживання або народження); 5) назви носіїв індивідуального включення [4, 5]. В-* текстах сучасної жіночої прози нами виокремлено словотвірні типи суфіксальних іменників. Вони однорідні за семантичною структурою: характеристики жінки базуються на властивостях характеру, соціальних та вікових ознаках тощо; містять емоційно-оцінний компонент, оскільки ознака якісної характеристики пов'язана з виокремленням певної риси, її виявленням вище/нижче загальноприйнятої норми, соціальною оцінкою ознаки.

Отже, назви осіб жіночого роду поділяємо на словотвірні типи, які вказують на:

– рід діяльності (іменники із суфіксом -к-: *секретарка, директорка, артистка, доярка*), напр.: «*Секретарка, стара вусата Стефа, приязно повідомила пані директорові, що пана директора ще немає, він, як пані, знає, у відрадженні і повернеться, ймовірно, завтра вранці* [11, 118]; «*Жінка, яка сидить у своєму кабінеті за письмовим столом перед комп'ютером, є директоркою невеличкого музейчика*» [7, 7];

– соціальний стан (іменники із суфіксом -к-: *наймичка, панянка*), напр.: «*Даремно мама тривожилась, аби Міля (тоді жвава, весела молодичка, якій би, як казала мама, ланковою, передовою дояркою бути, а вона – в наймички) та не влізла між молоде подружжя* [11, 110]; «*Ті панянки – мов сухі метелики за склом*» [7, 124]. Назви цих двох типів утворені від повних або усічених основ відповідних іменників, що означають осіб чоловічої статі;

– освітній рівень (іменники із суфіксом -иц-: *учениця, випускниця*). Деривати цього типу утворені від співвідносних назв чоловічого роду за моделлю: суфікс -иц- приєднується до усічених основ (у таких випадках суфіксові -ець- в утвореннях чоловічого роду відповідає суфікс -иц- у назвах жіночого роду), напр.: «*Коли я, вчорашня випускниця Львівської академії мистецтв, переконана у власній неординарності та закохана в генія-аспіранта з берегів Північної пальміри, рвонула за ним у плацкартному вагоні – підкоряти Пітер*» [7, 18]; «*...минулого року одна семи-класниця вивчила напам'ять п'єсу Шекспіра в оригіналі...*» [6, 11];

– вік (іменники із суфіксом -ичк-, -к-: *молодичка, соска, жінка*), напр.: «*Драгош, масажист, який постачав хлопцям його віку і становища молоденьких сосок, цього разу явно перестарався* [11, 152]; «*Тодор Йонович якусь мить здивовано дивився на літню жінку, що, лежачи на дивані, намагалась по-дівочому кокетувати з ним, але виходило це так жалюгідно, що йому самому стало незручно*» [11, 156]. Натрапляємо на випадки, коли іменниковий суфікс -к- у номенах на позначення вікової характеристики жінки вживається з відтінком згрубілості, зневажливості, несхвальної оцінки (пор. *соска* – «...дуже молода дівчина, яка виглядає вульгарно...» [10, 556]).

У способах відтворення фазовості (початку, тривалості і завершення), просторовості, наближення певної дії чи ознаки домінують роль належить префіксам. Для характеристики жінки (зокрема, її внутрішнього стану, відчуттів) префіксальна деривація є додатковим чинником, який частково впливає на значення основ-мотиваторів (інтенсифікує значення певної лексики чи вказує на її фазовість (напр., *вона смілася – усміхалася – заусміхалася*). Отже, префіксальний компонент корелює із семантичним, оскільки «...під впливом афіксальних засобів актуалізується певний значеннєвий зміст носіїв відповідного значення...» [8, 69].

Нами проаналізовано дієслівні префікси як ключові при характеристичі різних параметрів жінки (зокрема, внутрішнього стану), що є складовим компонентом жіночого мовного портрета.

Так, префікс *при-* у семантичному плані вживається у просторовому значенні наближення у функції префікса-модифікатора: «*Йй могло причутися, приснитися казна-що, тільки не це!*» [11, 117]. Аналізований префікс докорінно не змінює значення дієслів, а лише надає їм нового відтінку, уточнює, модифікує в плані змісту. В аналізованому контексті такі дієслова знаходять-

ся в площині «можливість/неможливість здійснення певної дії» жінкою (*вона чула – їй могло причутися*).

Дієслівний префікс *за-* в аналізованих лексемах вживається із власне часовим значенням – вказує на початок дії, яка передається тоді, коли префіксальне дієслово мотивується безпрефіксним недоконого виду, напр. : «*Дивлячись на онімилу з переляку Мілю, не ту, ой не ту, котру вона знала замолоду, Віорелія заустріхалася...*» [11, 127]; «*Зрозумівши, що розмови не вийде, бо її нежданий візит, узагалі її присутність у цій вбогій хатчині для Мілі не радість ... Віорелія заметушилася...*» [11, 127]; «*За тими думками Віорелії Віорелівні світ став скоро немилый і охопив такий страх, що вона забарикадувалася у своїй спальні, наслуховаючи кожен шерех у сонному домі*» [Покоївка, 117]. Аналізовані дієслова із префіксом *за-* виражають «значення вичерпної дії» (Л. Марчук [2]), таким чином передають повне психологічне задоволення жінки щодо перспективної думки розпочинати чи не розпочинати діяльність (фізіологічна чи фізична) в конкретній ситуації.

Префікс *по-*, за словами Л. Марчук, бере участь у творенні дієслів, які вказують на пом'якшення, послаблення збільшеного або зменшеного ступеня ознаки [2, 239]. Напр., «*Від згадки про нареченого трохи попустило...*» [11, 119]; «*Вона навіть повеселіла, водночас жалкуючи, що нема поряд дітей та онуків*» [11, 140]; «*Дізнавшись по телефону від секретарки Стефи, що чоловік знову у відрадженні, Віорелія повеселіла, одягла свою найкращу сукню*» [11, 144]. У наведених реченнях префікс *по-* містить часовий визначник й означає повторювану час від часу чинність, названу мотивуючим дієсловом (*веселити – повеселішала, пускати – попустило*); це вказує на циклічність подій і процесів у житті жінки.

Загалом аналіз словотвірного мікрокомпонента дав змогу висновкувати, що афікси є носіями емоційного значення відповідно до різних параметрів мовного портретування (вікового, соціального тощо). Так, суфіксальні деривати вказують на вираження певної оцінки (переважно позитивної), зокрема при описі соматем та вестем, за допомогою інтенсифікаційного демінутивного компонента; на уявлення про кількісні відношення. Префіксальні деривати вказують на фазовість, просторовість та наближення щодо виконання певної дії. Перспективу нашого дослідження вбачаємо у подальшому описі інших афіксальних дериватів, які містять емоційно-оцінний компонент та є засобом для формування цілісного портрета жінки на лексико-словотвірному рівні.

Список використаних джерел

1. Мала філологічна енциклопедія / [уклали: О. І. Сапненко, Т. В. Цимбалюк]. – К. : Довіра, 2007. – 462 с.
2. Марчук Л. М. Функціонально-семантичний аспект градації в українській мові : [монографія]. – Кам'нець-Подільський : Аксіома, 2007. – 304 с.
3. Назаревич Г. Я. Мовний антропоцентризм французького речення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.05 «Романські мови» / Г. Я. Назаревич. – К., 2007. – 24 с.
4. Олексенко В. П. Словотвірні категорії іменника : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / В. П. Олексенко. – К., 2002. – 36 с.
5. Роздобудько І. Все, що я хотіла сьогодні. Лікарняна повість / Ірен Роздобудько ; передм. Л. Ворониної. – Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2013. – 240 с.
6. Роздобудько І. ЛСД. Ліцей слухняних дружин : [роман] / Ірен Роздобудько ; передм. Т. Вергелес. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2013. – 320 с.
7. Роздобудько І. Одного разу... : роман / Ірен Роздобудько ; передм. Л. Ворониної. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2014. – 224 с.
8. Сидоренко Т. М. Система фазових значень дієслова з префіксом від- (віді-, од-, оді-) / Т. М. Сидоренко / Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Філологічні науки, 2011. – С. 69-71.
9. Словотвір сучасної української літературної мови / [За ред. М. А. Жовтобрюха]. – К. : Наук. думка, 1979. – 407с.
10. Ставицька Л. Короткий словник жаргонної лексики української мови / Л. Ставицька // Мовознавство. – 2004. – №3. – С. 92-94.
11. Тарасюк Г. Жіночі романи : проза / Галина Тарасюк. – Бровари : вид-во ПП «МН ТРК «Відродження», 2006. – 286 с.
12. Щигло Л. В. Реалізація форм словотвірного значення у дієслівних субстантивах з категоріальним значенням активного руху (на матеріалі сучасної німецької мови) / Л.В. Щигло / Вісник СумДУ. Серія Філологія, 2007. – Т. 1– №1. – С. 173-177.

Анотація. Стаття присвячена аналізу основних словотвірних мікрокомпонентів як засобів портретної характеристики жінки у сучасній жіночій прозі. У роботі виявлено, що суфіксальні деривати вказують на вираження певної оцінки (переважно позитивної), зокрема

Ключові слова: портрет, лексема, мікрокомпонент, дериват, словотвірний тип.

Summary. The article deals with the analysis of the the main structural word microcomponents as means of women portrait features in contemporary women prose. The portrait is a central element of the whole figurative system of art images, which is seen as the investigation of modern linguistics literary text through detailed analysis of linguistic means and in connection with the theory of verbal communication in modern linguistic.

In the case of morphemic means for portrait women's features are the most productive affixes. The most complete derivatives – beholden to special concepts or phenomena of objective reality are different extensions in the system of different structural word categories. By the area of their expression' parts of speech, they are divided into a noun, an adjective, a verb, an adverb, etc. To analyze female portrait derivational productivity of suffixes are seeing in nouns using. In displaying of the fazing (start, duration and the end), spacing, approaching a certain action or signs dominant role belongs to prefix. To characterize women (including its internal state, feelings) console derivation is an additional factor that partially affect the value of the base-motivators (intensifies the importance of a token or indicating the phases of her). So prefixes component correlates with semantic. The analysis of women' portrait characteristics not only derivational affixes use as components of nuclear parts of speech (nouns and verbs) in the analyzed texts of modern prose and also their denotative and connotative grounds, depending on the context. The paper found that derivatives suffix indicating the specific expression evaluation (mostly positive), including when describing somatems and vestems, include intensification deminative component, on the idea of quantitative relationships. Prefixes derivatives indicate the phases of, spatiality and convergence on a particular action.

Key words: portrait, lexeme, microcomponent, derivative, word building type.

Отримано: 27.01.2015 р.

УДК 811.161.2'28(076):303.7

Шеремета Н.П.

СУЧАСНИЙ ПОСІБНИК ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ З ДІАЛЕКТОЛОГІЇ: РЕАЛІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ

Філософська герменевтика (М.Хайдегер, Г.Гадамер) успішно довела, що насправді не ми володіємо мовою, а навпаки, мова володіє нами. Не вербалізоване, не впіймане словом вислизає зі свідомості, натомість о-словлене існує для нас реально. Мова і тільки мова велить нам сприймати світ таким, а не інакшим, накидає нам світогляд. Словом структурується все наше внутрішнє життя, від мислення до сновидінь, все наше світоосягнення. Для того щоб світ не сприймався людьми суто біологічно — на смак, на нюх, на дотик – необхідно зберегти мову.

В умовах постколоніального українського суспільства надзвичайно важливим і актуальним залишається поглиблене пізнання мови як виразника ментальності етносу. Тому завдання, зміст і технології навчання української мови в різних закладах освіти мають бути спрямовані не лише на вивчення усіх її структурних рівнів, а й на сприйняття української мови як засобу творчого освоєння світу і знаряддя якнайповнішого самовираження особистості. Для досягнення цієї мети до складу нормативних дисциплін навчального плану факультету української філології та журналістики нашого вишу було внесено навчальний курс «Українська діалектологія». Дисципліна входить до циклу професійної та практичної підготовки студентів II курсу напряму підготовки 6.020303 Філологія* Українська мова і література.

Українська діалектологія як наука про наріччя сьогодні перебуває у стані відродження, невпинно рухаючись уперед, розвиваючи нові напрями досліджень. Поняття «говір», «говірка» мають сьогодні не лише мовний, але й історико-культурний, українознавчий зміст, адже говірки часто співвідносяться з конкретними регіональними типами матеріально-духовної культури, часто у межах цілісного етносу (як-от: подоляни, волиняни, бойки, гуцули, лемки, буковинці та ін.).

Водночас у розпорядженні викладача і студента-філолога тривалий час могли бути лише видання, значно застарілі (посібники С. П. Бевзенка (Київ, 1980; Київ, 1987) та А. П. Могили (Київ, 1974)) [1].

Нові методичні розробки з української діалектології почали з'являтися на поч. ХХІ ст.: Н. М. Глібчук є автором посібника «Практичні завдання з української діалектології» (Львів,